

7. Форос Г.В. Суб'єкти діяльності щодо попередження злочинів та протидії злочинності. *Правова держава*. 2012. № 4. С. 179–184
8. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
9. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
10. Тичина Д.М. Національна поліція України в системі суб'єктів запобігання злочинам. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2016. № 2(13). С. 154–162.
11. Про затвердження Положення про патрульну службу МВС: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 2 липня 2015 р. № 796. *Офіційний вісник України*. 2015. № 54. Ст. 1767.
12. Про затвердження Положення про Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції України: Наказ Національної поліції України від 17 листопада 2015 р. № 95. К.: Ред.-вид. відділ МВС і Нац. поліції України, 2015. 18 с.
13. Про затвердження Положення про Департамент кіберполіції Національної поліції України: Наказ Національної поліції України від 10 листопада 2015 р. № 8. К.: Ред.-вид. відділ МВС і Нац. поліції України, 2015. 21 с.
14. Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми Національної поліції України // Тимчасовий веб-сайт Національної поліції України. URL: <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/1819459>.
15. Про затвердження Положення про Департамент захисту економіки Національної поліції України: Наказ Національної поліції України від 7 листопада 2015 р. № 81. К.: Ред.-вид. відділ МВС і Національної поліції України, 2015. 23 с.

УДК 347.97/.99

ПОНЯТТЯ ТА СУТНІСТЬ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗАСАД ФОРМУВАННЯ СУДДІВСЬКОГО КОРПУСУ

Слободяник Наталія Сергіївна,
помічник судд
(Одеський окружний
адміністративний суд,
м. Одеса, Україна)

У статті розкрито основні найбільш поширені в юридичній літературі трактування, інтерпретації та тлумачення поняття «демократичні засади формування суддівського корпусу». На основі дослідження нормативно-правової бази, наукових розробок вітчизняних вчених та практиків встановлено, що на цей час поняття «суддівський корпус» не розкривається у положеннях чинного законодавства України, проте термін «формування суддівського корпусу» у законодавстві вживається.

Автором доведено, що демократичні засади по-різному знаходять свій прояв: при комплектуванні органів, відповідальних за забезпечення незалежності судової влади; її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством при формуванні добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів; при доборі голів судів та заміщенні адміністративних посад в судах; елементи конкурсу містить проце-

дура добору кандидата на посаду судді (на всіх етапах призначення суддів пов'язані з цим питання вирішуються шляхом затвердження одних та відхилення інших кандидатів).

Крім того, надано авторське визначення поняття «демократичні засади формування суддівського корпусу» – це система ідей, цілей, принципів, яких закріплено або які впливають зі змісту норм Конституції України та Законів України та є основою правового забезпечення формування суддівського корпусу та взаємовпливу суб'єктів, відповідальних за формування суддівського корпусу та інститутів громадянського суспільства з метою створення умов для утворення незалежності, ефективності та професіоналізму судової влади в Україні. Разом із тим доведено, що система демократичних засад формування суддівського корпусу в Україні містить у собі дві групи: нормативно-ціннісні засади та інституційні засади (визначають принципи, форми діяльності та взаємовпливу суб'єктів, відповідальних за формування суддівського корпусу).

Ключові слова: адміністративні посади в судах, демократичні засади, органи, відповідальні за забезпечення незалежності судової влади, суддівський корпус, судова влада, формування суддівського корпусу.

CONCEPT AND NATURE OF DEMOCRATIC PRINCIPLES OF JUDICIARY FORMATION

Slobodiany Nataliia Serhiivna,
Judge Assistant
(Odessa District Administrative Court,
Odessa, Ukraine)

The main most commonly used renderings, interpretations and explanations of the concept “democratic principles of judiciary formation” are described in this article. On the grounds of the research of the legal and regulatory framework, results of scientific researches carried out by our local scientists and practitioners, it has been estimated that the concept «judiciary» is not fully defined in the provisions of the current Ukrainian laws nowadays. However, the term “judiciary formation” is used in the legislation.

The author proves that the democratic principles reveal themselves in the creation of bodies responsible for securing the independence of judicial power, its functioning on the grounds of responsibility, answerability to the society, formation of an honest and highly professional judiciary, when the court chairmen are recruited or administrative positions are taken in courts. The procedure for electing a candidate for a position of Judge has elements of competition (at all the stages of judges` assignment, related matters are settled through approving one and rejecting another candidate).

Furthermore, the author gives his personal definition of the concept “democratic principles of judiciary formation”. It is a system of ideas, purposes, principles, which are stated in or arise out of the content of regulations of the Constitution of Ukraine and laws of Ukraine. It is a basis of the judiciary formation enforceability and interaction of the bodies responsible for formation of judiciary and civil society institutions in order to create conditions for strengthening the Ukrainian judicial power independence, efficiency and professionalism. At the same time, it has been proved that the system of democratic principles of judiciary formation in Ukraine contains two groups: normative-value principles and institutional principles (approaches, forms of activity and interaction of the entities responsible for formation of judiciary are determined).

Key words: administrative positions in courts, democratic principles, bodies responsible for securing the independence of judicial power, judiciary, judicial power, judiciary formation.

Актуальність. Ставши на шлях інтеграції до європейського політичного, економічного, правового простору та корінної модернізації інституційного розвитку, наша держава обрала курс демократизації правової системи та процесів, що відбуваються в країні, взявши за зразок європейські соціальні цінності. При цьому демократичні перетворення поступово відбуваються і у судовій системі України, у тому числі шляхом удосконалення процедури формування суддівського корпусу.

Формування суддівського корпусу є специфічною сферою діяльності держави, що потребує незалежного та професійного підходу. Очевидно, що шляхи формування суддівського корпусу є запорукою ефективного функціонування судової системи та реалізації функцій судової влади, а також кваліфікованого, безстороннього, справедливого та прозорого правосуддя. У зв'язку із чим на цей час як у теоретичній, так і у практичній площині невідпинно зростає інтерес до пізнання демократичних засад формування суддівського корпусу в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню актуальних питань судово-правової реформи, певних аспектів формування суддівського корпусу присвятили увагу у своїх наукових пошуках такі вчені, як С.В. Ківалов, Р.А. Крусян, І.Є. Марочкін, Л.М. Москвич, О.З. Хотинська-Нор, М.А. Погорецький, С.Ю. Обрусна, С.В. Прилуцький та інші. Проте наукові і практичні проблеми у цій сфері є актуальними та потребують подальшого дослідження.

Метою статті є дослідження та характеристика поняття, змісту та сутності демократичних засад формування суддівського корпусу.

Виклад основного матеріалу. Використання терміну «засада» у науці конституційного права, законодавстві та практиці Конституційного Суду України є досить неоднозначним. При цьому у словниковій літературі поняття «засади» має декілька тлумачень – це основа чогось; головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь; вихідне, головне положення, принцип; основа світогляду, правило поведінки; спосіб, метод здійснення чого-небудь [24, с. 300–301].

Автори Великого тлумачного словника сучасної української мови зазначають, що «засада» – це основа чогось, те головне, на чому ґрунтується, базується що-небудь, спосіб, метод здійснення [4, с. 419].

Аналіз сучасної правової літератури свідчить, що досить часто поняття «засади» використовується для позначення ідей, які визначають стратегічний напрям діяльності держави в будь-якій сфері життєдіяльності суспільства [2].

Однак більшість вчених практично повністю ототожнюють поняття «засади» і «принципи», адже їх лексичне значення є дуже близьким [5; 12; 15; 18]. І в цьому аспекті на особливу увагу заслуговує дослідження В.М. Божка, в якому автором проведено детальний аналіз окремих рішень Конституційного Суду України та крізь призму відповідних правових позицій зроблено висновок, що поняття «принцип» і «засада» є дуже близькими за значенням, але не тотожними категоріями, тобто вони не є синонімами. При цьому, на думку автора, термін «засада» є ширшим за своїм змістом та охоплює також і ті явища, які окреслюються категорією «принцип», відтак, зміст поняття «принцип» можна розкрити через ширшу за своїм змістом категорію «засада», але не навпаки [2].

Водночас увагу слід звернути і на змістовне наповнення поняття «засада», запропоноване вітчизняним правником О.В. Марцеляком, який зазначив, що останнім часом у чинному законодавстві та науковій літературі поряд із латинським терміном «принцип», який є терміном-інтернаціоналізмом, усе частіше вживається властивий саме українській мові термін «засада». Як власне український, автохтонний мовний засіб, термін «засада» цілком відповідає терміну «принцип». Крім того, на переконання

автора, поняття «засада» слід вважати найбільш природним для нашого (українського) терміновживання, як дещо віддалене від латинського та майже синонімічне слову «закон» [13, с. 38–39].

Досить цікавою є позиція С.М. Марцеляка, який, аналізуючи співвідношення змісту понять «принцип» і «засада», сформулював висновок про те, що на цей час законодавець не в змозі повністю розмежувати дані поняття і у вітчизняному законодавстві оперує цими категоріями, часто не розмежовуючи їх. У зв'язку із чим можна зробити декілька висновків. По-перше, поняття «засада» та «принцип» не можна розглядати ізольовано одне від одного, оскільки вони є базовими закономірностями певних явищ та одночасно слугують засобом практичного удосконалення права. По-друге, найближчим синонімом до слова «принцип» є слово «засада», яке й слід вважати найбільш природним для вітчизняного терміновживання, як дещо віддалене від латинського та майже синонімічне слову «закон». По-третє, якщо поглянути на це крізь призму правових позицій, то можна виявити, що за своїм змістом засади охоплюють значно більше правових явищ, аніж принципи. По-четверте, в юридичній науці термін «принцип» виявляється більш широковживаним, ніж термін «засада» [14, с. 63].

Беручи до уваги вищенаведені тези, можна стверджувати, що поняття «засади» окреслює найважливіші підвалини і закономірності певного явища, а їх метою є збалансування, узгодження здійснюваного впливу. Разом із тим реалізація засад як нормативно-регулятивного компоненту функціонування законодавчої, виконавчої та судової гілок влади здійснюється через визначення механізму та конкретних суб'єктів, відповідальних за створення умов для утвердження незалежності, самостійності, ефективності та професіоналізму системної діяльності держави, яка реалізується в законодавчій, виконавчій та судовій сферах.

Говорячи про смислову наповненість такого поняття, як «демократичний», насамперед необхідно звернути увагу на те, що воно є похідним від слова «демократія» і означає «заснований, побудований на принципах демократії; який здійснює демократію; який підтримує принципи демократії» [23, с. 239].

Не можна не зазначити, що теорія демократії не має єдиного наукового джерела, а сам термін «демократія», хоча і є одним із найбільш вживаних категорій політичної науки, однак досі не знайшов загальноприйнятної концептуалізації. Це пояснюється надзвичайно великим масивом вимірів та визначень, адже кожна історична епоха наповнювала поняття «демократія» своїм якісним змістом, вносила свої ознаки та розставляла свої акценти на їх значущості.

Аналіз сучасної правової літератури свідчить, що у більшості випадків поняття «демократія» використовується у двох основних іпостасях: як наукова категорія та інструмент політики. Водночас обидва її прояви не існують паралельно, вони є взаємопов'язаними. Слід наголосити на тому, що саме подібний взаємовплив привносить значний елемент спотворення в смислове наповнення концепту демократії.

Комплексний аналіз теоретичних напрацювань та норм чинного законодавства України дозволяє стверджувати, що сучасна демократія має чотири основні виміри: конституційний; інституціональний; електоральний; а також стан забезпеченості прав і свобод людини. При цьому, як зазначив О.О. Долженков, уявлення про демократію як про конституційну систему або систему правління виходить за рамки категорії «політичний режим» і зрощується з формою правління як певною сукупністю і правовим положенням органів державної влади, конституційної структури та порядку їх формування. Демократія як інституціональна система повинна розумітися як сукупність політичних інститутів, що забезпечують реалізацію демократичного ідеалу. Демократія як електоральний механізм в сучасних умовах формалізується за

допомогою виборності органів державної влади та місцевого самоврядування, безпосереднього волевиявлення громадян (референдуми, плебісцити, електронна демократія), принципу підзвітності та громадського контролю [8, с. 221–228].

Зважаючи на те, що термін «демократія» має давньогрецьке походження і утворився від поєднання грецького іменника “demos”, що означає «народ», і дієслова “kratein” – «урядувати» [7, с. 4], можна стверджувати, що семантико-сміслові значення поняття «демократія» слідує ідеї влади народу. Однак якщо широке розуміння демократії виходить із політологічного наповнення даного поняття, то вузький підхід відповідає природі його юридичного розуміння. В останньому сенсі під демократією розуміються політико-правові форми здійснення громадянами влади та їх участь в управлінні справами держави (демократична участь, або демократичне прийняття рішень) [16, с. 27].

У цьому аспекті необхідно відзначити, що Конституцією України констатовано, що носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування (ст. 5 Конституції України). Відповідно до положень ст. 69 Основного Закону народне волевиявлення здійснюється через вибори, референдум та інші форми безпосередньої демократії [9].

Відтак, закріплення в Основному Законі ідеї народного суверенітету зумовлює удосконалення механізмів реалізації (способів і засобів організації та здійснення державної влади, в тому числі судової), тобто безпосередньої та представницької демократії. На сучасному етапі розвитку державності не лише закріплюється народовладдя як ідея і як принцип конституційного ладу України, але й формується сам механізм реалізації народовладдя.

Безпосередня демократія є формою прямого народовладдя, здійснення влади народом безпосередньо, без створення постійних або інших інститутів, у формах, передбачених конституцією, іншими законами. Така демократія ґрунтується на загальному принципі про те, що в демократичній державі воля народу й державна влада мають бути тотожними, що сам народ повинен брати безпосередню участь у прийнятті важливих політичних рішень, у здійсненні влади [28, с. 214].

Особливу роль у забезпеченні народного суверенітету відіграють політичні права, насамперед ті з них, які уможливають участь громадян у формуванні і здійсненні влади. Серед відповідних прав, закріплених у ст. 38 Конституції України, виділяються права обирати та бути обраними, оскільки, як встановлено Конституційним Судом України, реалізація громадянами права голосу на виборах і референдумі є «складником процесу здійснення влади народом безпосередньо» [27, с. 171].

На думку В. Бігуна, судова влада як самостійна державна влада за режимом (способом організації та здійснення влади притаманними їй методами) може поставати, з-поміж іншого, як судова демократія. Сьогодні вже не видається дивним, що «народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя, а саме це, мабуть, і є проявом донесення соціальності права, адже саме вони, звичайно ж в ідеалі, сприяють судді в «правознаходженні» [1, с. 80].

Водночас за такого режиму здійснення судової влади має існувати чітка межа між так званим «народним контролем» та недопущенням будь-якого незаконного впливу і тим більше – втручання у здійснення правосуддя. Слід погодитися з думкою В. Гессена, який, розмірковуючи над сутністю судової влади та реалізацією судової функції і посилаючись на трактат Бекона «De officio iudicis», в якому суддів порівняно з левими, що лежать у підніжжя трону, висловив своє переконання, що «...ані у підніжжі трону, ані в ногах народу – не місце судді. Оскільки суддя покликаний констатувати право

для захисту прав та законних інтересів, і кожне судове рішення повинно прийматися не з мотивів суспільної чи приватної доцільності, зручності, користі, а має базуватися на праві. З огляду на те, що суддя не творить, а констатує право, судова діяльність повинна бути незалежною та вільною...» [6, с. 4].

Своєю чергою А. Коні справедливо підкреслив, що «...суддя покликаний докласти всі сили розуму і совісті, знання і досвіду, щоб осягнути життєву і юридичну правду справи. Якими б хорошими не були правила діяльності, вони можуть втратити свою силу і значення у недосвідчених, грубих чи недобросовісних руках... Чим глибше вони торкаються особистості й долі людини, тим більш важливим інтересам суспільного життя вони служать, тим серйозніше постає питання – у чії руки віддається право реалізації цих правил і за яких умов» [11, с. 20].

Н. Радутна свого часу зазначила, що своєрідність постановки і вирішення питання про професійну придатність судді полягає у тому, що посада судді виборна, а результати виборів визначаються волевиявленням виборців. Разом з тим демократичний порядок заміщення посади судді передбачає обрання на цю посаду осіб, які користуються довірою виборців, тобто осіб, здатних забезпечити високу якість здійснення правосуддя [22, с. 57].

Слід також зазначити, що Є. Васьковський досить вдало розкрив теоретичні засади комплектування суддівського персоналу та охарактеризував вищенаведені типові системи таким чином: 1) виборча система дістає прояв у декількох формах, серед яких обрання суддів може бути здійснено або безпосередньо всіма громадянами країни, які користуються політичними правами, або державними органами (парламентами, міськими думами тощо), або спеціальними колегіями (зборами адвокатів і нотаріусів, купців тощо); 2) обрання суддів судовими колегіями, в яких відкривалася вакансія. Так відбувається самозаповнення судів, або кооптація; 3) призначення на розсуд уряду, тобто судді можуть бути призначені місцевими органами влади або ж центральною владою; 4) призначення урядом за конкурсом, тобто судді обираються зі списку кандидатів, розташованих у порядку їх придатності, що визначається за допомогою конкурсу [3, с. 22–26].

В. Случевський своєю чергою теж виділяв чотири способи вступу на посаду судді: 1) обрання особи суспільством або його представниками; 2) обрання особи судовою установою, у якій з'явилася вакансія; 3) призначення урядом; 4) призначення шляхом жеребкування з числа осіб, які відповідають законним вимогам. При цьому автор наголосив на тому, що всі інші системи можуть складатися з комбінації цих варіантів [25, с. 127].

Виокремлюючи дві форми вступу на судову службу, І. Фойницький зробив акцент на дослідженні виборних засад у формуванні суддівського корпусу, зазначивши, що вибори проводяться на певний, зазвичай нетривалий строк, а це слугує прекрасним засобом громадського контролю і забезпечує заміщення посади особами, які користуються довірою серед населення [26, с. 210].

Деякими авторами підкреслюється, що під поняття «виборність суддів» не підпадає передбачений конституціями окремих країн порядок, відповідно до якого судді вищих судів обираються парламентом за поданням глави держави. Таке обрання, по суті, є рівнозначним призначенню, тільки здійснюється воно двома гілками влади одночасно [10, с. 343].

Виходячи з наведеного, системно аналізуючи норми чинного законодавства, можна стверджувати, що демократичні засади формування суддівського корпусу в Україні – це виражені в законодавстві України основоположні, фундаментальні ідеї, керівні правила загального характеру, які зумовлюються потребами демократичного розвит-

ку держави і суспільства та у концентрованому вигляді визначають порядок формування суддівського корпусу в Україні.

Логічним продовженням аналізу розвитку демократичних засад у формуванні суддівського корпусу в Україні є питання сутності та змісту поняття «суддівський корпус». Так, питання формування суддівського корпусу неодноразово було предметом уваги багатьох вчених, які з'ясовували його розуміння. Комплексний аналіз теоретичних напрацювань та норм чинного законодавства України дозволяє стверджувати, що професійними суддями є громадяни України, які відповідно до Конституції та законів України призначені і обіймають штатні суддівські посади в судах нашої держави [21]. Для позначення спільноти суддів у правовій літературі зазвичай вживають поняття «суддівський корпус». У цьому розумінні також вживаються й інші поняття, а саме: «суддівське співтовариство», «склад суддів», «корпус професійних суддів».

Розкривати юридичну природу поняття «суддівський корпус», С. Обрусна звернулася до етимології поняття «корпус» та зазначила, що це сукупність осіб якогось одного фаху, службового становища тощо (дипломатичний, кореспондентський корпус). На думку автора, вказане поняття стосується сукупності осіб, які здійснюють правосуддя. Автором наголошено, що із дефініцією «суддівський корпус» безпосередньо пов'язані поняття «добір суддівських кадрів» та «кандидат на посаду судді» [17, с. 320].

На думку С. Прилуцького, механізм формування суддівського корпусу є безперервним циклом руху професійного судового складу, який включає в себе не тільки порядок набуття, але й відповідний йому порядок припинення судової служби [19, с. 560]. Водночас С. Обрусною запропоновано таке визначення: «суддівський корпус України складають особи, які здійснюють правосуддя, – професійні судді, та у визначених випадках – народні засідателі та присяжні» [17, с. 319].

На цей час поняття «суддівський корпус» не розкривається у положеннях чинного законодавства України, проте термін «формування суддівського корпусу» у законодавстві вживається. Зокрема, у Законі України «Про Вищу раду правосуддя» вжито термін «корпус суддів» (ч. 1 ст. 1, ст. 19), «формування суддівського корпусу» (назва глави 2 Закону України «Про Вищу раду правосуддя») [20]. Назва глави 2 розділу II вказаного Закону під назвою «Участь у формуванні суддівського корпусу» охоплює сферу питань, що належать до компетенції Вищої ради правосуддя, серед яких виділяються повноваження щодо формування суддівського корпусу, зокрема, щодо участі у призначенні на посади суддів та звільненні з посад, притягненні до дисциплінарної відповідальності суддів судів.

Отже, проблемні питання формування суддівського корпусу на демократичних засадах стали предметом уваги багатьох поколінь вітчизняних та зарубіжних вчених. Однак не можна не враховувати, що зараз в Україні прослідковується небачена динамічність і навіть хаотичність формування законодавства, причиною чого є недосконалість як старих законодавчих актів, так і нових, зокрема, якщо такі акти було прийнято поспіхом, їх концептуальні положення випереджають суспільний розвиток та не повною мірою відповідають вимогам часу. Безумовно, законодавчі положення мають відображати нерозривний зв'язок теоретичних концептуальних засад з потребами практики.

Підсумовуючи питання науково-практичного обґрунтування формування суддівського корпусу на демократичних засадах, слід сказати, що «демократичні засади формування суддівського корпусу» – це система ідей, цілей, принципів, яких закріплено або які впливають зі змісту норм Конституції України та Законів України та є основою правового забезпечення формування суддівського корпусу та взаємовпливу суб'єктів, відповідальних за формування суддівського корпусу та інститутів

громадянського суспільства з метою створення умов для утвердження незалежності, ефективності та професіоналізму судової влади в Україні. Система демократичних засад формування суддівського корпусу в Україні містить у собі дві групи: нормативно-ціннісні засади та інституційні засади (визначають принципи, форми діяльності та взаємовпливу суб'єктів, відповідальних за формування суддівського корпусу). При цьому нормативно-ціннісні засади визначають цілі, завдання, пріоритети та конституційно-правовий статус суб'єктів, відповідальних за формування суддівського корпусу. У той же час інституційні засади містять три групи засад: 1) правові засади діяльності суб'єктів, відповідальних за формування суддівського корпусу; 2) правові засади безпосередньої участі народу у формуванні суддівського корпусу; 3) правові засади взаємовпливу всіх суб'єктів, які прямо чи опосередковано мають відношення до формування суддівського корпусу.

Слід зазначити, що демократичні засади по-різному знаходять свій прояв: при комплектуванні органів, відповідальних за забезпечення незалежності судової влади; її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством; при формуванні добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів (Вища рада правосуддя, Вища кваліфікаційна комісія суддів України); при доборі голів судів та заміщенні адміністративних посад в судах. Елементи конкурсу містить процедура добору кандидата на посаду судді (на всіх етапах призначення суддів пов'язані з тим питання вирішуються шляхом затвердження одних та відхилення інших кандидатів), що свідчить про те, що з допомогою системи добору на виборних засадах обираються кандидати (на ті чи інші посади), що мають високі професійні якості, є добросовісними та відповідають встановленим законодавством вимогам.

Список використаних джерел:

1. Бігун В.С. Філософія правосуддя: ідея та здійснення: монографія. Київ, 2011. 303 с.
2. Божко В.М. Аналіз співвідношення змісту термінів «засада» і «принцип» крізь призму правових позицій Конституційного Суду України. *Вісник Львівського університету. Серія: Юридична*. 2011. Вип 54. С. 124–132.
3. Васильковський Е.В. Учебник гражданского процесса. Изд. второе. перераб. Москва : Издательство Бр. Башмаковых. 1917. 429 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
5. Гаєвська Ю.С. Конституційно-правові засади права власності у системі засад конституційного ладу. *Форум права*. 2014. № 3. С. 51–54.
6. Гессен В.М. О судебной власти. *Судебная реформа*. Т. 1. Москва, 1915. С. 1–15.
7. Демократія [Текст] : антологія / упоряд. О. Проценко. Київ : Смолоскип, 2005. 1105 с.
8. Долженков О.О. Сучасна демократія: проблеми та перспективи. *Актуальні проблеми політики*. 2015. Вип. 54. С. 221–228.
9. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
10. Конституционное право зарубежных стран: учебник / Под общ. ред. М.В. Баглая, Ю.И. Лейбо, Л.М. Энтина. Москва : НОРМА, 2000. 832 с.
11. Кони А.Ф. Нравственные начала в уголовном процессе. *Избранные произведения*. Москва : Госюриздат, 1956. С. 19–48.
12. Лобойко Л.М. Кримінальний процес України: підручник. Київ : Істина, 2014. 432 с.
13. Марцеляк О.В. Конституційні засади виборчого права України (загальнотеоретична характеристика). *Право України*. 2013. № 5. С. 38–45.

14. Марцеляк С.М. Поняття та риси засад виборів народних депутатів України. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія : Право.* 2013. № 1077. Вип. 15. С. 61–66.
15. Михеєнко М.М. Кримінальний процес України: підр. / М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.П. Шибіко; 2-ге вид., переробл. і доповн. К. : Либідь, 1999. 536 с.
16. Мукомела І.В. Трансформація демократії як політико-правової категорії в умовах інформаційного суспільства. *Державне будівництво та місцеве самоврядування.* 2016. № 31. С. 25–38.
17. Обрусна С.Ю. Суддівський корпус України: поняття та правова характеристика. *Форум права.* 2010. № 3. С. 318–321.
18. Полянський А.О. Засади (принципи) кримінального провадження: сутність, значення, система і важливість унормування. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди. Серія: Право.* 2017. Вип. 26. С. 111–117.
19. Прилуцький С.В. Формування судового корпусу: національний та світовий досвід. *Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць.* Одеса: Юридична література, 2002. Вип. 13–14. С. 558–564.
20. Про Вищу раду правосуддя: Закон України від 21.12.2016 р. № 1798-VIII. *Відомості Верховної Ради України.* 2017. № 7-8. Ст. 50.
21. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII [Електронний ресурс]. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1402>
22. Радутная Н.В. Народный судья. Профессиональное мастерство и подготовка. Москва : «Юрид.лит», 1977. 144 с.
23. Словник української мови : в 11 т. / редкол. : І.К. Білодід (голова) [та ін.] ; ред. П.П. Доценко, Л.А. Юрчук. Київ : Наук. думка, 1971. Т. 2. 550 с.
24. Словник української мови : в 11 т. / редкол. : І.К. Білодід (голова) [та ін.]; ред. Г.М. Гнатюк, Т.К. Черторизька. Київ : Наук. думка, 1972. Т. 3. 744 с.
25. Случевский В. Учебник русского уголовного процесса. Судоустройство – Судопроизводство. Спб.: Тип. М.М. Стасюлевича, 1913. 686 с.
26. Фойницкий И.Я. Курс уголовного судопроизводства / И.Я. Фойницкий. – Спб.: Альфа, 1996. Т. I. 552 с.
27. Шаповал В. Держава, влада, народ як категорії конституціоналізму *Право України.* 2014. № 10. С. 151–174.
28. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (відп. ред.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. Т. 1: А-Г. 672 с.